

UNIVERZA V LJUBLJANI
NARAVOSLOVNOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA TEKSTILSTVO
GRAFIČNA TEHNOLOGIJA

TIPOGRAFIJA V DIGITALNIH MEDIJIH

**TIPOGRAFSKA OBLIKA TISKANEGA IN SPLETNEGA
ČASOPISA DELO**

Blaž Rat

Ljubljana, maj 2006

KAZALO

1	UVOD	3
2	TIPOGRAFSKA OBLIKA TISKANEGA ČASOPISA	4
2.1	Splošno	4
2.2	Črkovna družina Delo	4
2.2.1	Glavni naslov (glava časopisa)	5
2.2.2	Naslov sklopa (rubrika)	5
2.2.3	Uvod in podnaslov	6
2.2.4	Naslov članka in glavni tekst	6
3	TIPOGRAFSKA OBLIKA SPLETNEGA ČASOPISA	8
3.1	Splošno	8
3.1.1	Katero vrsto pisave izbrati	8
3.1.2	Karakteristike neprimerno oblikovanega teksta	8
3.1.3	»Kar vidiš ni nujno enako tistemu kar dobiš«	8
3.1.4	CSS	9
3.2	Razlika	9
3.3	Tahoma	11
3.4	Helvetica	12
4	ZAKLJUČEK	13
5	LITERATURA	14

1 UVOD

Dandanes je v svetu številnih informacij pomembno, da so le-te predstavljene na zanimiv in pregleden način. Tisti, ki išče neko informacijo, mora do nje priti po čim bolj enostavni poti in seveda na čim hitrejši način. Poleg številnih spletnih portalov, ki omogočajo enostavno iskanje po besedah oziroma nizih, za celotno prijazno vizualno podobo pa se skriva gora kompleksnih operacij, se dnevno srečujemo tudi z informacijami prikazanimi na tiskanem mediju. Na tem področju je ponudba skoraj tako široka kot na spletu, v obeh oziroma vseh primerih pa velja, da morajo biti informacije predstavljene pregledno oziroma čitljivo.

Pri čitljivosti imamo opravka z veliko različnimi faktorji. Prav tako kot čitljivost vpliva na različne lastnosti tiskovine ali spletne publikacije, tudi na čitljivost vpliva več različnih dejavnikov. Čitljivost in berljivost sta funkciji specifične pisave in tega, kako je ta pisava sestavljena. Oblikovalci, ki sestavljajo pisave, morajo poznati splošno priznane smernice o velikosti pisave, višini srednjega črkovnega pasu, medvrstičnem razmiku, presledkih, poravnavi in stilih, ki lahko vplivajo na čitljivost in berljivost pisave. Ko se oblikovalec odloča o teh izbirah, mora prav tako razmisliti o namenu dela in pričakovanih ciljnega občinstva.

Pri tem je potrebno vedeti, da dobra tipografija bralcu pomaga brati, slaba pa ga od branja odvrača. Vsaka tipografija pa ustvari tudi različne občutke in razpoloženje.

V tej seminarski nalogi bom podrobneje predstavil tipografsko obliko spletnega in tiskanega časopisa Delo oziroma pisav, ki se pri teh medijih uporabljajo.

2 TIPOGRAFSKA OBLIKA TISKANEGA ČASOPISA DELO

2.1 SPLOŠNO

Časopisna hiša Delo je s 3. septembrom 2005 v svet poslala prenovljeno podobo tiskane različice časnika Delo, ki je s tem postal prvi slovenski, kolikor je znano, pa tudi edini srednjeevropski dnevni časopis z lastno tipografijo.

Gre za pisavo, ki jo je posebej za ta časnik izdelal oblikovalec Ermin Međedović, nadomestil pa je dosedanjo tipografijo times, zamišljeno posebej za istoimenski britanski dnevnik v 30. letih 20. stoletja. Pisava times je bila prilagojena strukturi angleškega jezika, slovenščina pa ima nekaj značilnosti, ki jih v slovenskem založništvu pri konstrukciji oziroma rezu črkovnega gradiva žal ne upošteva. S tipografijo Ermina Međedovića je tej potrebi naposled zadoščeno. Poleg prenove pisave osnovnega teksta, se je spremenil tudi logotip, ki mu pravimo »glava časopisa«. Ta je iz debelih črk modre barve, nastal pa je že daljnega leta 1959. Od konca 50. let so logotip večkrat popravljali, nazadnje pa ga je likovni urednik Ranko Novak pred osmimi leti le nekoliko osenčil. Prepada med črkami v glavi in tipografijo times, v kateri je bil natisnjen preostanek časopisa, pa le ni bilo mogoče premostiti vse do dne, ko je grafična prenova časopisa, kot so jo z jasnimi cilji definirali in začeli pred osmimi leti, zaokrožena.

Vse spremembe so bile uvedene z željo, da bi bilo Delo za še bolj privlačno, pregledno in berljivo, pri čemer seveda ne odstopa od temeljne vsebinske usmeritve časopisa kot kakovostnega, verodostojnega, resnega in relevantnega medija.

2.2 ČRKOVNA DRUŽINA DELO

Črkovna družina Delo sestoji iz 32 pisav za različne namene, od tečajnic do naslovov. Vsaka pisava šteje 347 znakov, pri tem pa so vštete črke, tudi tiste iz tujih jezikov, ločila in številke. Skupaj 10.464.

Skratka; tipograf je oblikoval 10.464 (deset tisoč štiristo štiriinšestdeset) različnih črk, ki so vse usklajene med seboj. Ko so bili vsi znaki oblikovani, je bil oblikovalec na pol poti. Sledilo je dolgotrajno in mučno ročno usklajevanje različnih parov črk, ki zaradi svojih oblikovnih značilnosti zahtevajo posebne razmake: AV, AW, AO, AT, Ta, Tu, To, T., T, Va, Vă, Vă, Vă... 1.525 parov za eno pisavo. Skupaj 48.800 parov. Črke, v katerih je poslej natisnjeno Delo, so se izoblikovale v potegih s peresom, napolnjenim s črnim tušem.

Črke so v sozvočju, posamezne družine, ki se uporabljajo v različnih delih časnika ali celo enega samega članka in podobno kot pri Timesu nosijo imena delosans, deloborza, delonaslov, delorubrika in delotekst.

Po začetnem obotavljanju, ko se je oblikovalec s precejšnjo tremo vrtel okoli ene same, zaradi svojih repkov izjemno zapletene male črke g, se je le abecede lotil na začetku. V jeziku tipografov so to H, O, n in o. Te štiri črke določajo temeljne proporce, nato pridejo na vrsto diagonale, v in podobne, nazadnje pa se je treba spopasti še z x, y in z. Teh oblikovalec ne mara kaj prida, najljubši sta mu velika R in Q. V slovenščini je najpogostejša črka n, kar je ugotovil na spletni strani s korpusom slovenskega jezika. Uspelo mu je oblikovati pisavo pri kateri tudi uspe prihraniti kakšno vrstico, kar je dosegel s kombinacijo črk lj v besedi ljubljanski, ki se najpogosteje uporablja v časopisnem prostoru Dela. Nove pisave Dela se lepše prilegajo tudi fotografijam, črke tesneje objemajo podobe, v stolpičje manj praznega prostora (»sivina strani«).

2.2.1 Glavni naslov (glava časopisa)

Glavni naslov je zapisan z verzalkami in obsega srednji črkovni pas in večino zgornjega črkovnega pasu. Črta verzalke je zgornja meja črkovne podobe verzalke, ki pa je nižje od zgornje črte, osnovna poteza pa je glavna poteza črkovne podobe in pri D, E in L je to vertikalna poteza. Serifi, ki predstavljajo nastavek pri črki, potezo zaključuje ter so oglati (trikotni) in nekoliko poševni. Različica črke je krepka, saj ima močno podebeljene poteze.

Slika 1: glavni naslov (glava časopisa)

2.2.2 Naslov sklopa (rubrika)

Naslovi rubrik so zapisani z verzalkami in obsega srednji črkovni pas in večino zgornjega črkovnega pasu. Pravzaprav gre za iste lastnosti črk kot jih ima glavni naslov, le da so osnovne poteze poleg vertikalnih tudi diagonalne. Serifi, ki tudi tukaj predstavljajo nastavek pri črki, potezo zaključuje ter so oglati (trikotni) in nekoliko poševni. Različica črke je navadna oziroma poteze niso ne podebeljene ne stanjšane. Vrhovi pri črki A in dna pri črki V so poravnani s črto verzalke oziroma črkovno črto.

DOGODKI DNEVA

Slika 2: naslov sklopa (rubrika)

2.2.3 Uvod in podnaslov

Za uvode in podnaslove med tekstom se uporablja linearna pisava. Pri avtorjih besedila in uvodu se kraj navaja s kapitelkami, le prva črka besede je majuskula, vse črke pa so krepke. Velikost verzalke obsega srednji črkovni pas in ves zgornji pas črkovnega pasu. Črta verzalke je tako tudi zgornja črta. Minuskule p, j, g ... imajo podaljšek navzdol, ki sega v spodnji črkovni pas, minuskule b, d, t, f ... pa imajo podaljšek navzgor, ki sega v zgornji črkovni pas. Srednji črkovni pas je visok, prečna poteza pri črki e pa je ravna in na sredini. Različica črke je polkrepka, saj ima nekoliko podebeljene poteze.

LJUBLJANA

Slika 3: oblika zapisa za kraj in avtorje besedila

Najljubši sta mu R in Q

Slika 4: oblika pisave za uvode in podnaslove med tekstom

2.2.4 Naslov članka in glavni tekst

Glavni naslovi člankov in osnovni tekst člankov so predstavljeni s pisavo, ki vključuje tako majuskule kot minuskule. Velikost oziroma stopnja črke je tako določena glede na razdaljo med zgornjo in spodnjo črto. Velikost verzalke sega od črkovne črte do črte verzalke, ki pa je nižje kakor je zgornja črta. Minuskule p, j, g ... imajo podaljšek navzdol, ki sega v spodnji črkovni pas, minuskule b, d, t, f ... pa imajo podaljšek navzgor, ki sega v zgornji črkovni pas. Pri tem minuskula t ne sega v celoten zgornji črkovni pas oziroma do zgornje črte kakor ostale minuskule s podaljškom navzgor, ampak se zaključi v srednjem delu zgornjega črkovnega pasu. Na višini kjer je vrh črke t, se prične spodnji rob zgornjega znamenja (pike) minuskule i, zgornji rob pa sega do črte verzalke. Srednji črkovni pas je visok, prečna poteza pri črki e pa je ravna in na sredini. Širina črke, ki definira širino črkovne podobe skupaj s

presledkoma ob njej, je relativno ozka, presledek ob črki pa predstavlja $\frac{3}{4}$ širine osnovne poteze. Serifs so oglati (trikotni) in poševni, okrogle poteze pa imajo obliko elipse. Pisava ima tanke in podebeljene poteze, zato je zaključna poteza (npr. pri minuskuli e in c) enaka. Prečna črta je na obeh straneh črke (f, t) in je na višini srednje črte. Vez, ki povezuje dve drugi potezi (npr. pri minuskuli u in g), je tanka oziroma je mogoče zaznati začetek podebelitve, minuskula g pa ima tudi zanko, ki obsega spodnji črkovni pas in uho, ki je v srednjem črkovnem pasu. Vrhovi pri črki A in dna pri črki V so poravnani s črto verzalke oziroma črkovno črto. Prehodi, ki povezujejo osnovno potezo črke s serifom pa so polkrožni in gladki. Črke so v navadni, polkrepki, krepki in kurzivni različici.

Dobro tipografijo

Slika 5: oblika pisave za naslove člankov in glavni tekst

Slika 6: celostna podoba tiskanega časopisa Delo

3 TIPOGRAFSKA OBLIKA SPLETNEGA ČASOPISA DELO

3.1 SPLOŠNO

Izbrati pravo pisavo, velikost, barvo in vse ostale karakteristike le-te je ključno za izdelavo dobre spletne strani. Pri tem pomembno vlogo igra učinek, ki ga želimo doseči do obiskovalca oziroma bralca, potrebno pa je tudi vedeti za kakšno vrsto spletne strani gre – resno in uradno ali prijazno in lahkotno. Seveda ne velja zapostaviti dejstva, da so nekatere pisave lažje berljive na papirju kot na zaslonu ali pa da nekatere so in nekatere niso berljive.

3.1.1 Katero vrsto pisave izbrati?

Ko se odločamo za vrsto pisave, ki jo bomo uporabili za spletno stran, moramo razumeti bistveno načelo pisave: »Pisava je na spletu, da služi tekstu. Njena naloga je, da prikaže besede lahko berljive in s tem omogoča primerno ozadje. Pisava ne sme prevladati nad tekstom. Pomembno je tudi razumeti, da ne obstajajo dobre in slabe pisave, so samo primerne in neprimerne. Morda se nikoli ne zavedamo, vendar pisave, ki se nahajajo na svetovnem spletu oziroma na določeni spletni strani, pogosto vplivajo na naše razpoloženje glede celotne strani. Glede na pisavo lahko stran izgleda uradno ali neuradno, tradicionalno ali moderno, resno ali neresno, hladno ali toplo.

3.1.2 Karakteristike neprimerno oblikovanega teksta:

- težko berljivo glede na kompatibilnost pisave
- premajhen tekst (neberljivo)
- nezadosten kontrast med tekstom in ozadjem
- »prezaposleno« ozadje
- predstavljeno kot nedokončni blok teksta, ki ga je težko brati
- predstavljeno kot slika, ki ji ni mogoče spreminjati velikost
- težko berljivo, ker se tekst premika ali utripa

3.1.3 »Kar vidiš ni nujno enako tistemu kar dobiš«

Oblikovanje za računalniški zaslon ima tudi svoj sklop težav s katerimi se srečamo. Spletna stran mora delovati na široki mreži operacijskih sistemov in različnih resolucijah zaslonov, kar je pomembno, da oblikovalec razume in se ustrezno spopade s temi problemi.

Pri spletnih straneh spletnega časopisa Delo naletimo na ta pojav, saj uporabniki operacijskega sistema Windows vidijo vsebino prikazano z drugačno pisavo kakor tisti, ki uporabljajo OS X ali Linux. Do neke mere se temu pojavu lahko izognemo z uporabo CSS tehnologije, ki pa vseeno ne omogoča povsem identičnega prikaza ne glede na uporabljen operacijski sistem.

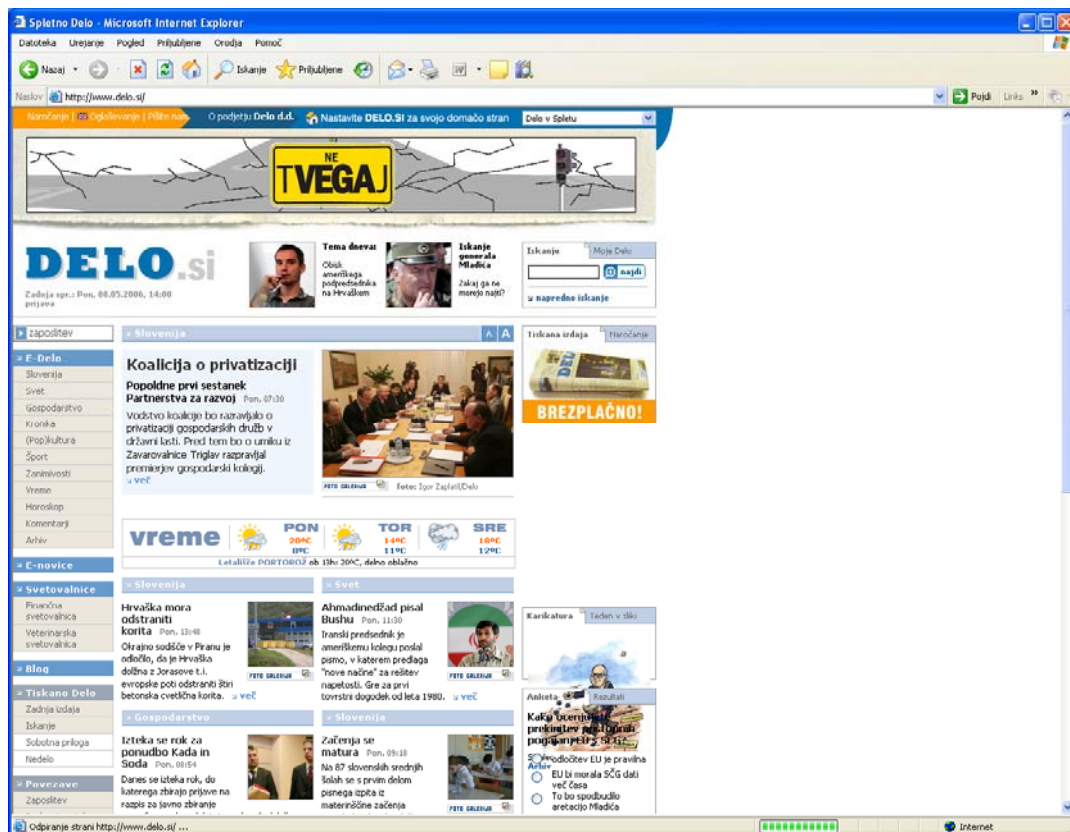
3.1.4 CSS

CSS ali Cascading Style Sheets definira kako naj bodo prikazani tekstovni podatki v HTML obliki zapisani na uporabnikovem zaslonu. Generalno gledano definirajo zapis barve, vrsto pisave, izgled in druge specifikacije predstavitve dokumenta. Glede na vrsto pisave, CSS omogoča zamenjavo vseh pisav na spletnem mestu v izbrano oziroma določeno. Prepozna pet družin pisav (Serif, Sans-serif, Script, Monospace in Fantasy), ki se obravnavajo kot splošne družine, ker se ne navezujejo na specifično pisavo. Če uporabimo te kategorije v našem CSS zapisu, bo brskalnik izbral tisto, ki jo ima sam nastavljeno v lastnih nastavitvah oziroma v nastavitvah računalnika. Ta zapis je tudi zelo praktičen pri prikazu jezikov s šumniki, saj omogočajo prikaz le-teh tudi pri jezikih, ki šumnikov nimajo.

3.2 RAZLIKA

Kljub definiciji CSS se uporabnikom različnih operacijskih sistemov vsebina spletnega časopisa Delo prikazuje v različnih pisavah. Posledično se s tem spreminja tudi podoba strani, sama vsebina pa seveda ostaja nespremenjena. Tako lahko uporabniki operacijskega sistema Windows vsebino prebirajo z branjem pisave Tahoma, uporabniki operacijskega sistema OS X pa z branjem Helvetice.

Razlika v prikazu vsebine glede na operacijski sistem uporabnika, je prikazana na naslednjih slikah.

Slika 7: prikaz spletnega časopisa Delo na zaslonu operacijskega sistema Windows

Slika 8: prikaz spletnega časopisa Delo na zaslonu operacijskega sistema OS X

3.3 TAHOMA

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z
a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z
1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 . , ? * # \$ & ' % ! : ; " >

Slika 9: pisava Tahoma

Tahoma je ena od Microsoftovih novejših sans serifnih pisav. Sestavljena je iz dveh True Type pisav (navadna in bold) in je bila ustvarjena posebej za zaslonsko prikazovanje vsebine. Še posebej uporabna je ob prikazovanju majhnih velikosti v takoimenovanih spletnih okvirjih (ang. dialog boxes) in menijih spletnih strani. Nastanku Tahoma se gre pravzaprav tudi zahvaliti za vključitev True Type pisav v operacijske sisteme Windows in le-ti so bili vključeni že v Windows 95 in Microsoft Windows NT 4.0. Za True Type pisave je značilno, da jih je mogoče rotirati, spreminjati velikost ter rasterizirati, in te lastnosti dajejo pisavam posebno prednost pred bitnimi zapisi pisav kot so naprimer MS Sans Serif.

Tahomo je oblikoval tipografski oblikovalec Matthew Carter ob pomoči Toma Ricknerja. Ta pisava je postavila nove standarde na področju oblikovanja »zaslonskih« pisav in omogočila uporabo tako za uporabniške vmesnike in druge oblike predstavitev na zaslonu.

Znana je po svoji čistosti in dokaj enostavni berljivosti oziroma čitljivosti. Velikost verzalke obsega srednji črkovni pas in ves zgornji pas črkovnega pasu. Črta verzalke je tako tudi zgornja črta. Minuskule p, j, g ... imajo podaljšek navzdol, ki sega v spodnji črkovni pas, minuskule b, d, t, f ... pa imajo podaljšek navzgor, ki sega v zgornji črkovni pas. Srednji črkovni pas je visok, prečna poteza pri črki e pa je ravna in nekoliko pomaknjena navzgor. Za tahomo pa so značilne tudi elegantne krivulje.

3.4 HELVETICA

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z
a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z
1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 . , ? * # \$ % ' ! : ; " >

Slika 10: pisava Helvetica

Helvetica je leta 1957 izdelal Max Miedinger za švicarsko podjetje Haas. Pisava temelji na zgodnji linearni pisavi (grotesque) iz leta 1898. Originalno se je pisava imenovala Hass-Grotesk. V šestdesetih letih 20. stoletja je bila zelo popularna in široko uporabljena. V grafičnem oblikovanju je imela veliko vlogo. Pojavljala se je na plakatih in knjižnih ovitkih, v časopisnih oglasih ter na embalaži. Ko se je pojavila na folijah podjetja Letraset, je bila dosegljiva vsem, oblikovalcem in samoimenovanim umetnikom. Apple je helvetico vključil v standard TrueType, pri tem je podjetju Linotype plačal licenco. Helvetica je ena izmed privzetih pisav pri Mac OS operacijskem sistemu.

Znana je po izredno čistih podobah črk. V primerjavi z drugimi linearnimi pisavami se jo hitro prepozna po verzalki R in po minuskuli a, ki imata zavihan, podaljšan spodnji krak. Za helvetico so značilne popolnoma horizontalne zaključne poteze (C, S, e, c). Helvetica je hitro prepoznavna po peti, ki jo ima verzalka G. Znana je po višjem srednjem črkovnem pasu od večine ostalih linearnih pisav, tudi univers, kar ji daje boljšo čitljivost. Za helvetico so značilne tudi elegantne krivulje, ki pa v strukturi niso tako geometrijske kot npr. pri univers.

Ker je pisava izredno velikokrat uporabljena, je ne dojemamo kot edinstveno pisavo in bralcu ne predstavlja nič posebnega. Postala je sinonim za splošno pisavo, brez specifične identitete; uporabljena je za splošno embalažo in velikem številu logotipov. Zato je njena uporaba priporočljiva, kadar želimo ljudem posredovati neka splošna sporočila. Kljub svoji čistosti in berljivosti, ni znana kot lepa pisava ali pisava, ki bi izžarevala neko privlačnost in sijaj.

4 ZAKLJUČEK

Obstaja velika razlika med pisavami, ki jih uporabljamo za prikazovanje na zaslonih in tistimi, ki jih vidimo na tiskanih materialih. Vrsta medija je vedno vplivala na percepcijo oziroma čitljivost, posledično pa tudi na dojemljivost in razumevanje tistega kar smo prebrali. Prav je, da se uporabljajo različne pisave za različni medij, saj le tako lahko vsak po svoje doseže svojo funkcijo, bralec pa bo le tako na hiter in pregleden način prišel do informacij, ki jih želi. V tem trenutku ima tiskana različica časopisa nekoliko večjo prednost pred spletnim zaradi svoje berljivosti, kljub temu pa je možno zaznati porast uporabnikov spletnih vsebin oziroma konkretno spletnega časopisa Delo, ki ga ta časopisna hiša ponuja na svojih spletnih straneh. Kakorkoli že, tiskan časopis v tem trenutku nudi vseeno nekaj kar spletni ne more, ne glede na to skozi katere oči gledamo, pisava tiskanega časopisa je pri vseh bralcih enaka.

5 LITERATURA

- 1) *DELO.si* [online]. Spletno Delo [citirano 6.5. 2006]. Dostopno na svetovnem spletu: <<http://www.delo.si/index.php>>.
- 2) *Arial. Futura (typeface). Gill Sans. Helvetica. Univers.* [online]. Wikipedia, the free encyclopedia, 2006. Dostopno na svetovnem spletu: <<http://en.wikipedia.org>>.
- 3) Tahoma, Microsoft fonts. Dostopno na svetovnem spletu : <<http://www.microsoft.com/typography/fonts/font.aspx?FID=19&FNAME=Tahoma>>
- 4) MOŽINA, K. V *Knjižna tipografija*. Uredil M. Žnideršič, Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo : Naravoslovnotehniška fakulteta, Oddelek za tekstilstvo, 2003, str. 110–120.